

Ђуро Бодрожич
Институт за политичке студије, Београд

ИДЕНТИТЕТ И ИСТОРИЈА **– прилог култури сећања**

Сажетак

Радам указујемо да је историјска самосвест окосница сабирања народа, основа његовог идентитета. Да би један народ видео себе у будућности, он се мора видети и у прошлости. Етноисторија је извор културне моћи. Борба за историју често доводи до културних ратова којима се надомешта оскудност сопствене историје. Кроз упознавање своје историје народ постаје самосвојан – добија идентитет. Идентитет је сложена појава, пореклом и садржином. У изградњи идентитета, историја и легенда иду заједно. Порекло сваког народа је митско. Осврт на време када настаје научна историографија, уз навођење неких значајних имена са којима започиње обрада историјске тематике употребом научне методологије, дајемо на почетку рада.

Кључне речи: историја, идентитет, митологија, нација, светоназор, култура, памћење.

Без осећаја за историјску стварност, тајна нације је недоступна. Јер, нација не представља апстрактно-социолошку категорију која би се могла свести на низ чисто социолошких елемената, као што су: језик, раса, територија, државност иако све те карактеристике јесу, у већој или мањој мери, суштинске и незаобилазне за одређивање бића нације. Нација

је историјска категорија, али не феномен историјског процеса, већ ноумен.¹ Зато се највише, по мишљењу Берђајева, приближавају истини „они који одређују нацију као јединство историјске судбине; национална свест је свест о таквом јединству“.²

Плеће, народност, народ, националност, нација – за све њих етнос представља заједнички ‘родни’ појам. Код нас се уобичајило да се у том смислу користи реч народ.³ Грчка реч „етнос“ користила се у разним значењима, у давнини је њоме означавао скуп живих бића, попут чопора или јата. Касније су се под тим подразумевали људи који говоре неразумљивим језиком, у смислу блиском речи варвари. Потом је одредница „етнички“ употребљавана за нејевреје и нехришћане. У црквеном језику узимана је као одредница за пагане и паганска сујеверја, у ком смислу је и ушла у западно богословље; а одатле и у световни језик за именоване култура другачијих од европске. Крајем XIX века термин се користи за означавање оних заједница које се не сматрају „цивилованим“.⁴

Да етничност изгуби на цени допринело је и Просветитељство, с којим је човек постао рационална и изолована индивидуа, слободан атом. То је постала просветитељска догма, утврђена протестантском етиком уведена је у све институције западног буржоаског друштва. Етничност је испала из оптике европске културе, посматрана као давна егзотика архаичних заједница, готово митских народа.

Појединац је, међутим, немоћан пред историјом коју носе велике друштвене групе и организације. Њихова сарадња и борба одређују историјски ток. Историјска мисао открива које су то групе и шта је њихова суштина, проналазећи их у нацијама, класама, верама, расама, државама и сл. Требало је открити историју да би била откривена нација, једна од њезиних најважнијих покретачких сила и носилаца.

У другој половини XVIII века заснована је научна историографија и научна историја уопште. Пре тога времена није

1) Николај Берђајев, *Филозофија неједнакости*, Медитеран – Октоих, Титоград 1990, стр. 77.

2) Исто, стр. 75.

3) Сергеј Кара-Мурза, *Демонтажа народа*, Информатика: Преводилачка радионица Росић, Београд, 2015, стр. 534.

4) Исто.

било некаквог нарочитог смисла за историјско поимање, упо­ређивање појединих епоха и њихово историјско тумачење. Постојала је хронологија, али не и научна историја. Тиме није речено да није било покушаја новог посматрања, али се тек XVIII век може означити као век у ком се историјски почело мислити, тек у том столећу установљавају се појмови историјског разв­итка и историјског прогреса, настоји се про­никнути у његову законитост и унутрашњу логику. У развоју и концепцијама науке уочава се продубљени смисао у науч­ном историјском истраживању које се бави друштвеним жи­вотом и његовим развојем, а најбоље се читује у постанку нових наука као што су филозофија, историја и социологија. Појавио се дуги низ врских мислилаца, који су друштвеним и политичким питањима пришли на нов, дотад непознат начин. Њихов круг није ограничен на једну земљу или једно подне­бље већ се јављају у разним земљама, што сведочи да је исто­ријски приступ и њему примерени метод постао универзалан и општеважећи. Ђан Батист Вико дао је своју „нову науку“, прву филозофски засновану социологију, у којој је фило­зофија историје нашла своје логично место. Посвећеност фи­лозофији историје нарочито је својствена Французима: Вол­тер (од њега и потиче појам филозофија историје), Монте­скје, Тургот, Русо и многи други. У Немачкој делују Лесинг и Хер­дер, који се употребом научних метода баве истраживањем историје, а као круна доћи ће Хегелов филозофски систем. У Енглеској делује Фергусон, Хјум тежи ка историјском про­мишљању и истраживању и даје низ социолошких прилога у својим разматрањима. Такође се мора поменути Адам Смит и његова економика која има великог значаја за социологију; ту су Малтус и статистичари, који настоје да установе бивство друштвене организације и њеног разв­итка.

У плејади побројаних, као и многих других, исто тако значајних мислилаца, посебно место припада Имануелу Кан­ту. Управо је Кантова филозофија била оно место на којем се доказивало да су рационализам просветитељства и исто­ријска свест неспојиви. Како се у својим радовима Кант мало или само изузетно бави историјским и социјалним пробле­мима, а с обзиром на његов значај и углед, нашао се повод сумњи да се век просветитељства и рационализма може оз-

начити и као век присутности историјске свести. Тачније, пронађено је упориште за успостављање супротности између рационализма и историзма. Пример других великих рационалиста, који су ван сваке сумње имали смисла за историјско истраживање – Хјум, Волтер, Лесинг – показује да се рационализам и историзам не искључују. Кантови наследници, нарочито Хегел, заступају уједно и рационализам и историзам. Уосталом, и сам Кант је у својим радовима оставио довољно елемената, да се теза о неспојивости рационализма и историзма не мора демантовати другим рационалистима, већ може и самим Кантом. Једино треба имати на уму, кад се истражује Кантово разумевање историје, на шта скреће пажњу Данило Баста: „да је Кант о историји писао, не са сазнајно-теоријским већ са морално-практичким амбицијама, не са жељом да искључиво допре до коначне истине о природи историјског догађања него, пре свега, у тежњи да одреди максиме људског деловања у сфери историјског живота.“⁵

Смисао за историјски развитак током XIX века даље се продубљује и интензивира захваљујући пре свега природним наукама и теорији еволуционизма, коју је у оптицај увео Чарлс Дарвин. Дарвин је продукт и репрезент интензивног историјског мисаоног промишљања које му је претходило. Принципи о историји људи и људског друштва, настоје се применити и на историју Земље и Космоса. Дарвин је произишао из Малтуса. Правац који ће после бити назван социјалдарвинизмом у основи је малтузијанизам.

Проблем религије и проблем историје два су главна интелектуална проблема Хегелове филозофије, а главни циљ који она треба достићи јесте међусобно прожимање тих двају елемената, историјског и религиозног, односно Бога и историје. У његовом систему историја није показивање Бога, већ његова реалност: „Бог не само да има историју, он је историја“.⁶ Концепција коју је понудио Хегел, по самој природи ствари, била је сасвим ново схватање историје из кога је произишао један потпуно нови прилаз питању државе, њеног порекла и сврхе. Из његове перспективе, схватити државу као дело рационалних људи, коју су они створили за сопствене

5) Данило Н. Баста, *Вечни мир и царство слободе*, Плато, Београд, 2001, стр. 66.

6) Ернст Касирер, *Мит о држави*, Нолит, Београд, 1972, стр. 259.

потребе и из личних разлога, потпуно је немогуће. Држава је за Хегела најважнији чинилац историјског тока и судбине. Ум, како га схвата Хегел, није затворен систем апстрактних правила која вечно важе и која су непромењива, према којима се просуђују историјска збивања, него је ум стваралачки и динамички принцип који се у историјским збивањима остварује. „Свјетска повјест знамо, дакле, јест, према томе, уопште излагање духа у времену, као што себе идеја као природа излаже у простору.“⁷ Кроз излагање времену, кроз историјски ток, дух долази до самоспознаје, до свести о слободи, која је његов садржај.

Теоретска историјска разматрања нису остала на нивоу академског, већ је заједно с њима истакнут захтев за конкретном праксом у смислу провођења практичних мера у социјалној и политичкој сфери. Ојачање историјског смисла и вера у прогрес скопчани су са тежњом за реформама и изградњом друштвене заједнице на сасвим новим и другачијим основама. После Канта, Огист Конт, на подлози Хјумове антитезе антропоморфизама и скептичког критичког мишљења, развија своју теорију о развоју човечанства које пролази кроз три стадијума: теолошки, метафизички и позитивни тј. научни. Сваки од ова три стадијума у себи се периодизује на три дела; теолошки на фетишистички, политеистички и монотеистички, метафизички стадијум је прелазни ка позитивном стадијуму. Конт је у ствари само систематичније изнео мисли Викоа, који је први изнео тезу о три стадијума у развоју човечанства од доба богова, преко доба полубогова (хероја), до доба људи, које чини последњи завршни стадијум у развоју човечанства. Прво доба Вико назива и поетичним, песници су били први филозофи. То је време кад је поглед на свет одређен осећањима и маштом, без учешћа ума. Период у коме је деловање углавном руковођено и управљено страхом. Након тога, следи доба у којем су умне човекове силе делимично пробуђене, а кад је буђење доведено до потпуности, наступило је време људи, време просвећеног разума и хуманости.

Идеја хуманитета добија централно место, на њој је требало изградити нови морални поредак и нову етику, која

7) Георг В. Хегел, *Филозофија историје*, Напријед, Загреб, 1966, стр. 77.

би у хуманитету нашла своју природну базу. Осећај за другог човека и осећај за лично достојанство проналазе се у чо- вековој природи. Природа и природност постају идеал који чини заједничку нит укупне филозофије просветитељства. Тражи се природност у свему, људи хоће природну религију, природно право, природно стање, природни разум. Живети у складу са природом и опонашати природу постало је импе- ратив, којем је нарочито настојала одговорити уметност. Јед- ном речју, просвећеност, хуманост и природност постају си- ноними. Захтев за природним, људским моралом, неминовно је водио до захтева за политичким реформама, у крајњој ва- ријанти у оптицај је ушла и идеја револуције, као средства за успостављање тих реформи и промена. Идеје просветитељст- ва најсадржајније су дате у „Декларацији о правима човека и грађанима“ коју су обзнанили француски револуционари. И Декларација, као уосталом и револуција, изнедрили су се из просветитељских и хуманистичких идеја и идеала природно- сти. Са политичким правима и извршеним реформама процес није завршен, већ су створени основи захтеву за коренитим социјалним реформама.

Идеја националности изведена је управо из хуманистичке идеје. Хердер међу првима истиче нацију и поставља је поред, а делом и против државе. Народ је природна заједница, а држава вештачка организација. Народ је и природни орган човечанства, којем он, а после њега и други, настоји утврди- ти бит окрећући се књижевном наслеђу и фолклору, пре свега народној поезији.⁸ Иако је, дакле, нација историјска форма- ција, она се већ налази у дубини природе, у основи космич- ког бића света. „У самим недрима космичког живота – вели Берђајев – стоји потенција националне судбине, енергија која вуче да се те судбине остваре; историја се недри у природи.“⁹

Тезу да су народи природни органи човечанства и да на националним разликама и језичком мноштву почива це- локупна култура и њен напредак, заступали су и наши делат- ници, попут Светозара Милетића који је наглашавао да би „природа људе другим путем, а не путем народности савр-

8) Томаш Масарик, *Борба за самоодређење народа*, Накладни одио југословенског новинског Д. Д., Загреб, 1920, стр. 39.

9) Николај Берђајев, *Филозофија неједнакости*, стр. 77.

шенству водити тела, не би створила разне језике, и тим разне народе“.¹⁰ Само је чувство народне слободе – каже Милетић – кадро „човека над егоизмом узвисити, и на жртве га подстаћи, које су за напредак људског рода нужне, но које ладна идеја козмополизма никад није кадра изазвати, као топло, на мајчиним грудима посисано чувство – а то је чувство народности...“.¹¹ Као што физички свет показује своје богатство у разноврсности и разлици физичких тела, „тако и морални свет показује богатство духа у различитостима народа...“.¹²

ИСТОРИЈСКА САМОСВЕСТ И САБИРАЊЕ НАРОДА

Један народ постаје свестан себе тек кад упозна своју историју.¹³ Постајући, кроз упознавање своје историје, самосвестан, народ добија идентитет – постаје самосвојан. Неспорно је да је моћ сећања оно што људе чини људима. Сећања су грађа од које се твори слика идентитета, појединца и народа. Разговор о идентитету је разговор о колективном сећању и медијумима који га омогућују и обдржавају.

Иако у историји нема старих тапија и стечених права која би гарантовала постојање, нити је историја јуристичка парница у којој се огледају адвокати, народи користе историјску аргументацију „ради образлагања сопственог права на постојање. ‘Безроднима’ нема места на земљи. Што је корен народа старији, тим има више моралних права, њихово помањкање се не може компензовати чак ни силом. Зато се потрагом за коренима у свету бави огромна армија археолога, историчара, писаца. Чак ни сиромашне земље не жале новац за уређење раскошних етнографских музеја.“¹⁴

Етноисторија је извор културне моћи. Заједнице које се могу похвалити древношћу своје историје имају такмичарску предност због осећаја моралне супериорности над онима

10) Светозар Милетић, *Беседа С. Милетића на угарском сабору у питању народности*, Нови Сад, 1868, стр. 7.

11) Исто, стр. 6.

12) Исто, стр. 7.

13) Милош Црњански, „Вожд“, *Есеји и Чланци II: Историја, полемике, разговори*, Задужбина Милоша Црњанског-Наш дом, Београд, 1999, стр. 187.

14) Сергеј Кара-Мурза, *Демонтажа народа*, стр. 172.

код којих је та историја оскудна или сумњива.¹⁵ Народи који се не могу подичити дугом, богатом и непрекидном националном историјом препуштају се „културним ратовима“, па се „филологија, археологија, антропологија и друге ‘научне’ дисциплине користе за утврђивање неизвесних генеалогичких, укоренивања популације на домаћим теренима, документовање њихових особених црта и култура те за анектирање ранијих цивилизација“.¹⁶ Србима је то добро познато из искуства са суседима. „Бугари су – казаће Јован Дучић – увек против нас ратовали са лажним статистикама а Хрвати ратују лажним историјским фактима.“¹⁷ Појава нових, „инстант нација“ додала је нове импулсе борби за историјско наслеђе, где уочавамо чињеницу да што је нација новија претендује да јој је етногенеза давнија.

Борба за древно наслеђе није карактеристика само балканског простора, већ је својствена свим европским народима. Историјски период раног средњег века представља заматан и у великој мери непознат период европске историје, што је оставило простор најразличитијим тумачењима. Политичке мотиве ових тумачења нимало није тешко уочити. Свако може поставити премисе које дају политичке импликације у правцу историјске легитимације политичких програма, везаних за етногенезу и етнички простор. Није редак случај да се нове етнице настоје укоренити у давно нестала краљевства. Историја се изврће и да би политичка идеологија добила покриће, не преза се ни од присвајања туђег. Често се двојица отимају и крве о нешто што је припадало трећем.

Већина европских нација има своје полумитске јунаке који су некада водили ослободилачку борбу и подигли мач против Рима. Немци такве успомене везују за херускерског кнеза Хермана који је 9. године после Христа потукао римске легије, а потом се супротставио Французима; оно што је Херман Херускер за Немце то је Версенгеторикс за француску историју. Споменик Весенгеториксу доминира над зидинама старе Алезиде, места које је 52. године пре Христа освојио Це-

15) Антони Д. Смит, *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 2010, стр. 253.

16) Исто, стр. 254.

17) Јован Дучић, *Верујем у Бога и у Српство*, Дерета, Београд, 1999, стр. 100.

зар после дуге опсаде; на постољу споменика налази се натпис преузет из Цезарових коментара: *La Gauale unie, formant une seule nation, animée d'un même esprit, peut déffier l'univers* (уједињени Гали, формирајући јединствену нацију, покренули су заједнички дух који може пркосити универзуму). Недалеко од овог места, на Мон Беверују код Отена налази се спомен обележје постављено 1985. године којим је јасно назначено да је одлуком председника Франсоа Митерана овај локалитет проглашен спомен местом нације, јер су се ту ујединиле поглавице галских племена под Версенгеториксом.¹⁸

Једна анонимна хроника из прве четвртине XIV века, позната као Далимил, јасно говори о самоодређењу Чеха наспрам Немаца. У њој су Чеси пронашли доказ древности властитог идентитета. Песник је Немце одредио као непријатеље, а обележје по којем се разликују јесте језик. Приповест говори о томе како војвода Олдрих у лову среће лепу сеоску девојку Божену и с њом се жени. Његови сталешки братственици ругају се том браку, а војвода им одговара: „Радије ћу се смејати са једном чешком сељанчицом него да за жену имам немачку краљицу. Јер свакоме срце изгара за сопственим језиком, а једна Немица би била мало склона мом народу. Немица би имала немачке слуге и моја деца би учила немачки. Због тога би дошло до поделе језика, уз истовремено сигурну пропаст земље. Ви господо, ви не знате шта је за вас добро кад се ругате мојој супрузи. Ко ће вам бити тумач кад станете пред једну немачку кнегињу?“¹⁹

Тацитова Германија подигла је национално самопоздање Немаца. Немци нису остављали места дилеми о коме се ту ради. На основу записа једног цењеног писца из античких времена дознаје се да су Немци један древни народ, а Тацитова Германија јесте Немачка. Немци су од дивљег и нецивилизованог света постали народ с традицијом. Немачки научници нису ни помишљали да је Тацит могуће измислио германски лик који зрачи врлином да би га супротставио моралној искварености својих римских савременика. Они су започели борбу за историју, првенствено с Французима. Карло Велики,

18) Хаген Шулце, *Држава и нација у европској историји*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 75, 76.

19) Према: Исто, стр. 84.

примера ради, није родоначелник француске династије Капетинга, већ Немац из Алзаса који је владао Французима. Постао је римски цар, што није пошло за руком ни једном Галу или Французу, довољан доказ немачке супериорности над Французима. Немачки народ се јавља као директни потомак старог германског народа, са свим оним особинама о којима говори Тацит: верност, скромност, храброст, простодушност, а декаденција и поквареност римског света приписана је суседима.

Не треба наглашавати колико је за национални понос и фантазију Руса могла значити поема Слово о походу Игореву, која је пронађена 1800. године, а потицала је из XII века. Исто тако, јасно је шта је у души руског човека могла покренути Прича о Мамајевој бици на чијем почетку је опис о окупљању војске под заставу Димитрија Ивановича: „Коњи ржу на реци Москви... проноси се слава земљом руском“; а на крају опростајно слово Димитрија Донског у славу палих на Куликовом пољу, садржано и истој Причи „Браћо кнежеви и бољари и синови бољарски! Овде вам је било суђено да изгинете, на овом месту између Дона и Дњепра, на пољу Куликову, на реци Непрјавди! Овде сте положили живот за свете цркве, за земљу руску и веру хришћанску. Опростите ми, браћо, и благословите нас, а вама ће будућност исплести достојне венце.“²⁰ Куликовска битка постаће један од преломних догађаја у руској историји, јер су тамо отишли Московљани, Псковци, Казањци, Новгородјани и други, а вратили су се као Руси.

Кад се каже да је нација „замишљена заједница“, како то чини Бенедикт Андерсон, то никако не значи и да је измишљена, нешто произвољно. Национална историја није измишљена, већ су је, инспирисани наслеђем, легендама и веровањима, писци и песници сковали у складу са старим традицијама и према актуелним намерама. Јер, ако ћемо „да будемо поштени према научницима националистима 19. и 20. века, категорије националности које су они развили нису настале ни из чега: оне су се заснивале на далеко старијој традицији идентификовања људи, традицији која се већ развила у историјским изворима које су историчари и филолози

20) Према: Божидар Д. Бегенишић, *Два века руске књижевности (од Куликовске битке до Ивана Грозног)*, Јединство, Приштина, 1976, стр. 50 - 52.

покушали да искористе како би нације пронашли у прошлости. У многим важним видовима, етнографија 19. века била је само наставак етнографских традиција класичне антике, али са далеко рафиниранијим средствима.²¹

У прошлости се тражи право на садашњост, али и разумевање садашњости. Садашњост је у толикој мери одређена прошлим збивањима да је немогуће разумети стање савремених земаља без непрестаног освртања на време које је иза нас. „Просто речено, историја објашњава како је дошло да људи чине оно што обично чине. Ми се интересујемо за оно што се догодило углавном зато што желимо да разумемо оно што се догађа; а ово опет желимо поглавито зато да би утицали на оно што ће се догодити. Према томе, историја је бескорисна ако нам не пружа никакво практично знање. Показујући како нам је прошлост постала садашњост, она нас мора учити како да претворимо садашњост у бољу будућност.“²²

При проучавању историје, увек се мора мислити на будућност како се истраживање не би загубило у тами мртвих векова, услед чега ће се истраживач претворити у обичног памфлетисту који се окреће пропагирању неког облика политичке рестаурације. „Ми гледамо назад да бисмо гледали напред.“²³ Проучавајући друштво у прошлости, истражујемо његову природу и начине којима се на њега утиче.

ИСТОРИЈА И ЛЕГЕНДА

И по природи и по пореклу, национални идентитет је сложен појам. А због своје вишедимензионалности представља истрајну и гипку снагу која му омогућује „да се успешно удружује с другим моћним идеологијама и покретима не губећи при том свој карактер“.²⁴ Кључни чиниоци идентитета, уз историјско памћење, односе се на веровања којих нема без митологије и легендарних прича о пореклу света и пореклу народа

21) Патрик Гери, *Мит о нацијама: средњовековно порекло Европе*, Цензура, Нови Сад, 2007, стр. 61.

22) Делајл Бернс, *Политички идеали*, Градина, Ниш, 1993, стр. 9.

23) Исто, стр. 10.

24) Антони Д. Смит, *Национални идентитет*, стр. 32.

Да би једна култура опстала, она мора изнаћи начин сопственог „фиксирања“, путем претакања у симболичке облике који творе симболичку слику културе, управо то је митологија. Мит, у којем су садржани поглед на свет и вредносни систем, окосница је сваке културе. Мит садржи причу о стварању света, о творцу и космосу, у чијем је средишту божанске или полубожанске личности, света бића, посредници између људи и божанског света, који нам откривају вечне истине. Њихови поступци, мишљења, ставови и осећања, представљају посвећене узоре кроз које се сагледавају сва животна питања, решавају животне ситуације – поуку и препоруку. Тиме је, у датој митској слици, садржан идеал заједнице, положен образац њезине културе.

Да би мит постао укорјењен, да би припадници заједнице били њиме прожети и обавезани, да би постао веровање, личности и догађаји из митске приче постају предмет обредних светковина. У митологији не треба тражити реалну историју једног народа, иако она говори о преломним догађајима и великим људима, већ нам се ту нуди кондензовано колективно искуство и доживљај судбине тога народа.

Будући да садржи слику културе и својеврсну историју заједнице, митологије су се показале врло прикладним за разумевање одређене заједнице. Објаснити неку заједницу преко њезине митологије постало је поуздан метод, присутан и пре компаративизма и структурализма. „Јер ипак, најпре, шта је то – пита се Фридрих Шелинг – народ или шта га чини народом? Неоспорно не пука просторна коегзистенција неког већег или мањег броја физички истоврсних индивидуа, него заједница свести између њих. Ова у заједничком језику има само свој непосредни израз; али у чему ми треба да нађемо саму ту заједницу или њен основ ако не у заједничком погледу на свет, а овај опет, у чему се могао првобитно садржати и постојати у народу ако не у његовој митологији? Отуда изгледа немогуће да је, као што се мисли, једном већ постојећем народу припала митологија, па било да му је она настала изумом појединаца из дотичног народа, било путем заједничког инстинктивног произвођења. И ово се – закључује Шелинг – појављује као немогуће јер је незамисливо да један народ постоји без митологије.“²⁵

25) Фридрих В. Ј. Шелинг, *Философија митологије*, Опус, Београд, 1988, стр. 69.

У савременим дефиницијама мита увек се истиче да је то „традиционална“ прича. А да би постала традицијом, њу је морала прихватити друштвена група и препричавати с колена на колена, преносећи је као део свог културног наслеђа. Важнији је, дакле, тренутак у ком је прича прихваћена, и њега је требало објаснити, а не тренутак кад је настала.²⁶ Најважније питање је: чиме је то један догађај или искуство завредио да увек и изнова буде препричаван, да се сматра судбинским. За разлику од комуникативног сећања, блиско повезаног са свакодневним, културно сећање трансцендира свакодневно. „Културно сећање има своје фиксне тачке, његов хоризонт се не мења с променама у садашњости. Његове фиксне тачке јесу судбоносни догађаји из прошлости, који остају у сећању кроз културне форме (текстове, ритуале, споменике) и институционализовану комуникацију (рецитације, праксе и разматрања). То називамо ‘фигуре сећања’.²⁷ Сећање на сродство исказује се „кроз етимологију термина као и кроз националну митологију о заједничким прецима“.²⁸ Национална митологија о заједничким прецима чини основу друштвено-историјске самосвести о националној припадности и националној особености, по којој се разликује од других народносних заједница.

Ентони Смит наводи како сви митови око којих се обликује национализам разних народа имају сличну структуру, саткану од предања о древним прародитељима, родној земљи и старој државности, вери у постојање златног доба у животу тог народа након чега је наступило зло време пропадања, прогона и страдања, а на крају је вера у обнову и препород. Та општа шема националне митологије није код свих народа истоветна, али су њени елементи у већој или мањој мери присутни. Ту је и представа о непријатељу, узрочнику несреће која је тај народ задесила и патњи које је поднео у својој прошлости.

Предрасуда је мислити како су митске представе нешто примитивно, само зато јер „су прамисли човечанства.“²⁹

26) Ерик Чапо, *Теорије митологије*, Слио, Београд, 2008, стр. 194.

27) Јан Асман, „Колективно сећање и културни идентитет“, *Колективно сећање и политике памћења*, Завод за уџбенике: Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2015, стр. 64.

28) Милован М. Митровић, *Увод у социологије и социологије права*, Правни факултет: Службени гласник, 2007, Београд, стр. 146.

29) Ханс-Георг Гадамер, *Филозофија и поезија*, Службени лист СРЈ, Београд,

У миту о Прометеју, по мишљењу Гадамера, очевидно се „указује западно човечанство у својој сопственој културној свести. Испричати историју његовог тумачења, отуда значи испричати историју самог западног човечанства.“³⁰ Клод Леви-Строс истиче да је митолошко мишљење древних људи засновано на истим интелектуалним операцијама као и наука, као и да је средњовековна наука, па и савремена, упућена на начела тотемске класификације природних појава.

Разарање митских структура представља удар на језгро онога што чини светоназор једног народа, његову слику света. То неминовно води растакању етничких веза и разарању народа. „Једна нација живи са својим легендама исто толико колико и са стварном историјом.“³¹ Предање о пореклу народа – нашег народа – сачињавало је битну ставку митских представа и представљало историју народа. То предање преношено је с колена на колено, било је и остало важна кохезивна сила која обједињује људе и сабира народ. „Доприношење стварању те традиције, њеном преношењу с колена на колено и њена одбрана од диверзија информационо-психолошких ратова – представља један од задатака државе.“³² Јер кад ослабе традиционална веровања, кад се обезвреде митове и предања а ритуали изложе порузи, народна заједница је ушла у фазу растакања.

БОРБА ЗА ИСТОРИЈУ

Време дубоких политичких и социјалних потреса увек доноси преуређење представа о прошлости, поготову данас кад је национална култура подвргнута агресији глобалистичког концепта. Глобалистички напад усмерен је на историјску вертикалу у националној култури, око које се сабира народ. Историја се тумачи као дуги низ неспоразума и неуспеха, свакодневне тешкоће патолошким наслеђем минулих векова. На све стране се чује: „ми смо најгори народ на свету“, „да ми живимо у нормалној земљи...“ и сл. Масовна пропаганда

2002, стр. 39.

30) Исто.

31) Жан Дитур, *Срамота врлине*, БМГ, Београд, 1999, стр. 82.

32) Сергеј Кара-Мурза, *Демонтажа народа*, стр. 172.

(медији) сервира нам причу како нам, оваквима какви смо, ништа позитивно не може да се догоди.

Учесталост расправа на историјске теме, поуздан је знак да је друштво у кризи. Тренутак кад један народ доживи војни и политички пораз увек представља опасност да се он душевно сломи и да, правдајући се, узроке пораза почне тражити у мањкавости циљева за које се борио, у погрешним националним идеалима и промашеној историји. Поготову кад се пораз догодио у сукобу који подсећа на Априлски рат из 1941. у којем је нестала прва југословенска држава, за који ће Бранко Ћопић, учесник и сведок, написати да се „све се то изражавало у некаквом неразвијеном и недовршеном облику, јер за оно мало времена, у данима наглог распада читаве војске, нит’ јунак имаде прилике да у пуној мјери покаже своје херојство, нит’ је кукавица била уочљива у мору пометених изгубљених људи“.³³ Ни рат у којем је нестала последња Југославија и урушио се српски народ није био посве другачији, зато се до дана данашњега поставља питање кривице. Чим се поставља питање: зашто смо пропали?, зна се да је пропаст била неочекивана и нечасна. Да је било другачије, да су се чинили подвизи у које смо сами веровали, а налажу их историја и традиција, такво питање не би се потезало.

Борба за идентитет у данашње време умногоме је борба за историју, супротстављање трауматизовању историјске самосвести. А за овакву борбу тражи се у првом реду одлучан морални став, сличан оном из предавања Макса Вебера одржаног у данима немачког пораза у Првом светском рату, кад је нашао за сходно указати да „кад се неко душевно сломи под ужасима рата и онда, уместо да једноставно каже: било је превише, осети потребу да пред самим собом легитимише своју замореност ратом, тако што супституише осећање: нисам могао да издржим, зато што сам морао да се борим за морално лошу ствар. А исто је тако код оних који су у рату побеђени, уместо што попут старих жена, после рата траже кривца – не видећи да је структура друштва произвела рат. Једино мушко и оштро држање према непријатељу јесте рећи му: Ми смо изгубили рат, ви сте га добили. Тиме је ствар завршена; хајде сада да разговарамо о томе које консеквенце

33) Бранко Ћопић, *Пролом*, Просвета, Београд, 1952, стр. 67.

треба повући у сагласности са стварним интересима који су били у игри и – главна ствар – с обзиром на одговорност пред будућношћу, коју пре свега носи победник. Све друго је недостојанствено и освећује се. Једна нација опрашта повреду својих интереса, али не и повреду свог достојанства.³⁴

Изнети став може бити основа националног васпитања у суочавању с поразом, поготову што пораз може бити и основа националне мобилизације и моралне обнове. Сећање на трагичне тренутке историје, поразе и губитке, повезује људе и држи их у јединству ништа мање од сећања на херојске подвиге и славно доба своје историје. Ренан ће указати на социјални капитал заједничке патње која повезује више него радост. У колективном памћењу туга има већу тежину него победе, јер намеће обавезе и налаже заједничке жртве и напоре. Није тешко докучити да је овакав став Ренан извукао из искуства властите нације, јер га износи једну деценију након што су пруске трупе прегазиле Французе код Седана. Управо су предаја застава француских пукова код Седана и губитак Алзас-Лорене, уз друга трауматична искуства, довели код Француза до националне концентрације и жеље за реваншом. Ернст Лавис, историчар који се нашао у првим редовима градитеља републиканског национализма, изрекао је мисао коју Французи памте до данас: „Од оне страшне године ја се више ни једног минута не препуштам очајању. Нада и уздање у мени ме носе, и то неуморно преносим на милионе деце. Увек поново наглашавам наше сталне обавезе према изгубљеним областима. Никада не губим из вида торањ катедрале у Стразбуру. Увек га видим како се усамљен диже у небо: ‘Ја сам Стразбурец, ја сам Алзашанин, поздрављам те и чекам.’³⁵

Национална обнова подразумевала је и нарочито школско васпитање. Школски приручник налагао је да у свакој учионици буде окачена карта Алзас-Лорена, изнад које би била истакнута застава са црним флором. Последњег дана школске године учитељи су имали да на школским таблама напишу: „Дете, ти ћеш бити војник“; у народним школама би

34) Макс Вебер, „Политика као позив“, *Критика колективизма*, „Филип Вишњић“, Београд, 1988, стр. 88.

35) Према: Хаген Шулице, *Држава и нација у европској историји*, стр. 163.

се образовали bataillons scolaires, где је деци, кроз предвојничко образовање, убризгаван патриотски и милитаристички дух.

Можемо ли замислити да на зиду у свакој нашој учионици, као опомена и подсећање, стоји карта Косова и Метохије, а изнад ње застава са црним флором? Можемо ли, барем, мислити о томе, носити у души, упркос политичком режиму и наметнутој културној пракси? Памти се и то да су у данима пораза код Седана и губитка Алзаса и Лорена, Французи су исковали максимум: ‘Никада не говори о томе, стално на то мислити’.³⁶

Литература

- Асман Алаида, Рад на националном памћењу: кратка историја немачке идеје образовања, Библиотека XX век, Београд, 2002.
- Асман Јан, „Колективно сећање и културни идентитет“, Колективно сећање и политике памћења, Завод за уџбенике: Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2015.
- Баста Данило Н., Вечни мир и царство слободе, Плато, Београд, 2001.
- Бегенишић Божидар Д., Два века руске књижевности (од Куликовске битке до Ивана Грозног), Јединство, Приштина, 1976.
- Берђајев Николај, Филозофија неједнакости, Медитеран – Октоих, Титоград, 1990.
- Бернс Делајл, Политички идеали, Градина, Ниш, 1993.
- Вебер Макс, „Политика као позив“, Критика колективизма, „Филип Вишњић“, Београд, 1988.
- Гадамер Ханс-Георг, Филозофија и поезија, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
- Гери Патрик, Мит о нацијама: средњовековно порекло Европе, Цензура, Нови Сад, 2007.
- Дитур Жан, Срамота врлине, БМГ, Београд, 1999.
- Дучић Јован, Верујем у Бога и у Српство, Дерета, Београд, 1999.
- Кара-Мурза Сергеј, Демонтажа народа, Информатика: Преводилачка радионица Росић, Београд, 2015.
- Касирер Ернст, Мит о држави, Нолит, Београд, 1972.

36) Алаида Асман, *Рад на националном памћењу: кратка историја немачке идеје образовања*, Библиотека XX век, Београд, 2002, стр. 320.

- Масарик Томаш, Борба за самоодређење народа, Накладни одио југословенског новинског Д. Д., Загреб, 1920.
- Милетић Светозар, Беседа С. Милетића на угарском сабору у питању народности, Нови Сад, 1868.
- Митровић Милован М., Увод у социологију и социологију права, Правни факултет: Службени гласник, Београд, 2007.
- Смит Антони Д., Национални идентитет, Библиотека XX век, Београд, 2010.
- Црњански Милош, „Вожд“, Есеји и Чланци II: Историја, полемике, разговори, Задужбина Милоша Црњанског-Наш дом, Београд, 1999.
- Чапо Ерик, Теорије митологије, Слио, Београд, 2008.
- Ђопић Бранко, Пролом, Просвета, Београд, 1952.
- Хегел Георг В., Филозофија историје, Напријед, Загреб, 1966.
- Шелинг Фридрих В. Ј., Философија митологије, Опус, Београд, 1988.
- Шулце Хаген, Држава и нација у европској историји, „Филип Вишњић“, Београд, 2002.

Djuro Bodrozic

**IDENTITY AND HISTORY
– CONTRIBUTION TO THE REMINISCENCE
CULTURE**

Resume

At the start of the work we point out to the appearance of the science historiography, we quote the thinkers who made a decisive contribution about historical theme and it's processed by application of scientific methology. When it comes to the national identity, history theme is unavoidable. Without a feeling for historical reality, secret of nation is inaccessible. Because the nation isn't some kind of abstract-sociological category which could be reduces to a series of purely sociological elements, such as: language, race, territory, statehood, although those characteristics are to a lesser ot greater extent, the essentials for determining the national being. But, nation is primarily a

consciousness of common destiny, which unites the members of the group. A nation becomes aware of itself only when it becomes aware of its history. By becoming familiar with its history, self-awareness, the people get their identity - become self-made. Undoubtedly, the power of remembrance is what makes people people. Memories are a form from which the image of identity, individuals and people are formed. The discussion about identity is a talk about collective memory and the mediums that enable it to be held.

Ethno-history is a source of cultural power. Communities that can boast about its history have competitive advantage because of the feeling of moral superiority over those whose history is poor or suspicious. Others have nothing left but to engage in cultural wars, for the purpose of appropriating the inheritance. The Balkan territory is known for such wars, but it's not the only place where we encounter such a phenomenon.

The key factors of identity, and historical memory, relate to beliefs that do not exist without mythology. The destruction of mythical creatures represents the impact on the core of what makes a worldview of one nation, its image of the world. This inevitably leads to the erosion of ethnic ties and the destruction of the people. One nation lives with its legends as long as with its real history. The time of deep political and social shocks always brings rearrangement of the past, especially at the time when the national culture was subjected to the aggression of the globalist concept. Today the struggle for identity, to a large extent, is reduced to the battle for its history.

Keywords: history, identity, mythology, nation, globalism, national culture, memory.

* Овај рад је примљен 15. априла 2018. године, а прихваћен за штампу на сас-танку Редакције 25. маја 2018. године.